

SOME ISSUES OF DOIRA INSTRUMENT PERFORMANCE

Gulmanov Ibadulla Shukurullaevich

Assistant teacher

Nukus branch of the State Conservatory of Uzbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11400984>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 30th May 2024

Online: 31th May 2024

KEYWORDS

Art, musical performance,
percussion instruments,
doira, sheet music, folk
instrument orchestra,
culture, concert.

ABSTRACT

In this article, the history of the doira instrument, which has its place in the Karakalpak art today, its initial exercises used in performance, as well as the notation system, are to some extent discussed. mainly, it will be about how to use the instrument, how to prepare the holding technique and doira before the rehearsal, and about the role and importance of this instrument in the folk instrument orchestra of the Nukus branch of the Uzbekistan State Conservatory.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАБОТЫ ИНСТРУМЕНТА ДОИРА

Гульманов Ибадулла Шукуруллаевич

Помощник преподавателя

Нукусский филиал Государственной консерватории Узбекистана

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11400984>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 30th May 2024

Online: 31th May 2024

KEYWORDS

Искусство, музыкальное
исполнительство,
ударные инструменты,
доира, ноты, оркестр
народных инструментов,
культура, концерт.

ABSTRACT

В данной статье в той или иной степени обсуждается история доира инструмента, который сегодня занимает свое место в каракалпакском искусстве, его первоначальные упражнения, используемые в исполнении, а также система обозначений, речь пойдет главным образом о том, как им пользоваться. инструменте, как подготовить технику проведения и доира перед репетицией, а также о роли и значении этого инструмента в оркестре народных инструментов Нукусского филиала Узбекской государственной консерватории.

DOIRA CHOLG'U ASBOBI IJROCHILIGINING AYRIM MASALALARI

Gulmanov Ibadulla Shukurullaevich

Assistent oqituvchi

O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11400984>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 30th May 2024

Online: 31th May 2024

ABSTRACT

Ushbu maqolada bugungi kunda qoraqalpoq san'atida o'z o'rniga ega bo'lgan doira cholg'u asbobining kelib chiqish

KEYWORDS

San'at, cholg'ú ijrochiligi, urma cholg'u asboblari, doira, nota, xalq cholg'ulari orkestri, madaniyat, konsert.

tarixi, uning ijrochilikda qo'llaniladigan dastlabki mashqlari, shuningdek, nota tizimi haqida ma'lum darajada so'z bo'lib, asosan, cholg'u asbobni qanday foydalanish haqida, ushlar texnikasi va doirani mashq boshlangunicha tayyorlash kerakligi hamda ushbu cholg'u asbobining O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filialidagi xalq cholg'ulari orkestrida tutgan o'rni va ahamiyati haqida so'z bo'ladi.

Ózbekstan Respublikasida so'ngi jillarda milliy mádeniyatimizdi jáne de rawajlandiraw, Ja'na Ózbekstannin ja'na tariyxin jaratiw, mádeniy miyraslarimizdi saqlaw hám izertlew, xalq awizeki dóretpelerdi hám háweskerlik kórkem-ónerdi jáne de asiraw, Respublikamızdin mádeniyat hám kórkem-óner tarawin innovacion rawajlandirawga qaratilgan kóplegen is-ilájlár isleniw barısında Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.Mirziyoyevtin 2022-2026-jillarga mólsherlengen Ja'na Ózbekstannin rawajlanaw strategiyasinin "Insan qádirin ulıglaw hám belsendi máhálle jılı"nda ámelge asirawga tiyisli mámleket dástúrine tiykarlanıp, 2022-2023 oqıw jılınan baslap tálim dárgaylarında oqıwshı hám studentlerdin muzikalıq bilim hám kónlikpelerin asiraw, olardin qálbinde milliy mádeniyatqa bolgan muhabbatın qálipestiriw, talantlı jaslarđı anıqlaw hám qollap-quwatlawga qaratilgan joqarıdağı shara-tádbirler ámelge asırılıwı belgilensin" dep jaslarımızga kóplegen imkaniyatlar esigin ashıp bermekte [1].

Dáp ásbabının atqarıwshılıgı ásirler dawamında muzika mádeniyatımızdin bir bólegi bolıp rawajlanıp kelmekte. Dáp ásbabı ulıwmalıq ásbap bolıp, atqarıwshının jas ózgesheligin tańlamaydı. Sonin sebebinen 11-15 jaslı oqıwshılar usı ásbapta atqarıwshılıq kónlikpesin payda etiw jáne onin teoriyalıq tiykarların iyelew múmkinshiligine iye. Házirgi waqıtta, usı ásbap atqarıwshılıgının rawajlanıwın tereń biliw, oqıwshılardin dap ásbap atqarıwshılıgı boyınsha teoriyalıq bilimlerin asiraw imkaniyatın beredi.

Xalıq muzika atqarıwshılıgı kórkem ónerinin kóplegen sazları sıyaqlı dap sazindeliginde de XIX ásiridin ekinshi yarımına shekem usıllardı notalastırıw jaqsı jolga qoyılmağan edi. Áyyemnen dápshilerge usıllardı ustaz - sazendeler tárepinen awizeki, yağniy ustaz-shákirt kórinisinde ámeliy kórsetiw jolı menen úyretip kelingén. Qağıs hám naqlardı dáslepki ret qağazga túsiriw bolsa, ótken zamanda jasap, dóretiwshilik etken Al-Farabiy (IX-X ásir), Sayfuddin Al-Urmaviy (XII-XIII ásir) sıyaqlı ullı oyshıllardin muzikalıq qollanbalarında aytilgan. XIX hám XX ásir baslarında Komil Xorazmiy hám klassikalıq muzika usılındağı toplamların Fitrat óz dóretpelerinde nota sızığısız bayanlağan.

Dáp qağıs hám usılların notalastırıw usılınín ózine tán, quramalı jolın XIX ásiridin 80-jıllarında belgili dárejede áskeriy kapelmeyster A. Eyxgorn, XX ásiridin 20-30-jıllarında bolsa belgili rus muzikatanıwshı etnografları V. M. Belyayev, V. A. Uspenskiy, N. N. Mironovlar baslap bergen. Olar dap ásbabı usılların, tiykarınan urma saz ásbaplar ushın ámeliyatta qabil etilgen bir sızıqlı nota jazıwı usılında kórsetip bergen. Dáp atqarıwshılıgında úsh atqarıw quralı bar: hár túrli tembrler, usıl hám hár túrli dinamikalıq formalar. Bulardin barlıgı dap atqarıwshılıq kórkem ónerinde óz-ara bekkem baylanısqa. Daptin qağıs hám usılları sazendenin eki qol barmaqlarının birdey háreketleri tásirinde payda bolatugin kúshli hám kúshsiz qağıs sesleri sebepli payda boladı. Sonin ushın da, dap atqarıwshılıq kórkem ónerinin

bay hám hár túrli atqarılıshılıq múmkinshiliklerin bir sızılıq nota jazıw usılı tolıq bayanlay almaydı. Sebebi, bir sızılıq usılda dáp qağısların, tiykarǵı dawıs deregi (bak, bum) qağısların kórsetiwi múmkin. 1952-jılı A. I. Petrosyans qálemine tiyisli “Doyra darsligi” baspadan shıǵarıldı. Bul oqıw qollanbada avtor dáp nota jazıwı usılın ele de keńeytti. Bul nota jazıw usılı zamanagóy dáp shertiw jollarınıń barlıq múmkinshiliklerin qamtıp aldı. Bul jazıw sisteması dáp atqarılıshılıq ámeliyatında hár tárepleme qolaylıqlar jarattı hám bul usıl óziniń jetiliskenligi menen házirgi kúnde dáp ushın tiykarǵı nota jazıw wazıypasın atqarmaqta.

Sońǵı jıllarda Y. Haqqulovtıń dáp shertiwdi úyreniw ushın baspadan shıǵarılgan «Doyra uchun pyesalar», O.Kamolxójaev, A. Liviyevtıń «Doyra darsligi», T. Ashrafxo‘jayev, A.Ismatullayevtıń «Doyra sinfi bo‘yicha xrestomatiya» sıyaqlı oqıw qollanbaları áne usı nota jazıwına tiykarlangan bolıp, atqarılıshılıqta keń qollanılmaqta. A.I.Petrosyans qollaǵan dáp ushın nota jazıwı quramında hár túrli qağıslar tiykarında qalıplesken dáp usılların notalastırıwda oń qol hám shep qol ushın arnawlı bir jup eki jollı nota sızılıǵınan paydalanadı. Nota belgileriniń sozılıwına ámel etken halda, hár qıylı qağıs dawısları oń qol ushın da, shep qol ushın da bul sızılıqlarda birdey belgiler menen kórsetiledi. Hár túrli usıllardı jazıwda bes sızılıq nota jolınan da paydalanıw múmkin, bunda ortadaǵı úshinshi sızılıq isletilmeydi. Bunday jaǵdaylarda oń qol ushın tómengi 1 hám 2-sızılıqlar, shep qol ushın joqarǵı 4 hám 5-sızılıqlar isletiledi [2:10]. Biraq Shıǵıs xalıqlarınıń nama hám qosıqlarına koncertmeyster bolıw processinde shep qol ushın arnalǵan úlken hám kishi bumlardan orınlı paydalanıw sázendeniń sheberligine baylanıslı.

Oqıwshılardıń dápte atqarılıshılıq sheberligin bir qalıpte jaqsı rawajlandırıw ushın oqıtıwshı olardıń múmkinshiliklerine qaray, kerekli tapsırmalar berip barıwı kerek. Bul tapsırmalardıń orınlanıwın oqıtıwshı hár bir sabaq shınıǵıwları dawamında qadaǵalap turıwı maqsetke muwapıq.

Oqıwshılardıń atqarılıshılıq qábileti dárejeleri hár túrli bolǵanlıǵı sebepli, olardıń hár birine ayrıqsha joba dúzilgeni maqul. Baslanǵısh klass ushın jeke joba pútin, yarım, shereklik nota hám pauzalardan, ápiwayı ólshemlerde jaratılǵan shınıǵıwlardan hám ápiwayı etyudlardan dúziliwi maqul. Joqarı klasslarǵa ótken sayın, oqıwshılardıń qábiletine qaray, aste-aqırın quramalı ólshemlerge tán shınıǵıwlar, etyudlar usınıs etiledi. Bul dóretpeler kóbirek yarım sherek, on altılıq, otız ekilik notalar sozılıwı hám pauzalardan quralǵan bolıwı kerek. Sebebi, ápiwayıdan quramalǵa umtılıw dáp atqarılıshılıǵın tolıq ózlestiriwge keń múmkinshilik jaratıp beredi.

Oqıwshı hár bir sabaqqa kirisiwden aldın 30-40 minut waqıt dawamında ortasha qızdırılǵan dápte hár túrli etyudlar hám usıllardı erkin halda aste-aqırın orınlap, qolların iykemlestiriwi kerek. Soń dápti jaqsılap qızdırıp, tiykarǵı sabaqtı baslawı múmkin. Sonı este tutıw tiyis, qollar jaqsı háreketke kelmegen halda qızdırılǵan dápti shertiw barmaqlardıń awırılıwına alıp keledi.

Oqıtıwshı óz shákirtine durıs hám anıq sabaq beriw processinde hám olardı ásbapta tınıq, tegis, jańlaǵan dawıs shıǵarıwǵa úyretiwde tómendegilerge itibar beriwı talap etiledi:

a) eki qol hám barmaqlar qağısları birdey kúsh penen urılıwı;

b) ansambl bolıp atqarıwǵa úyretiw; toparda hár bir dápshi usılǵa qashırım beriwge umtıladı. Bul bolsa saz ásbap sheberligin asırıp, erkinlikke iytermeleydi;

d) qisqı, jazgı imtixanlarda, koncertlerde ózbek kompozitorlarınıń dáp hám fortepiano ushın maslastırılğan dóretpelerinen atqarıw oqıwshılardıń muzikalıq qábleti, atqarıwshılıq dárejesin rawajlandıradı.[3:6] Bunda O.Komilov, T. Inog'omov, G'. Azimov, Q. Dadayev sıyaqlı ustaz dápshiler notalastırğan dáp usılları toplamların úyretiwge shaqırıw zárúr.

Juwmaqlap aytqanda, búgingi kúnde qaraqalpaq muzıka kórkem ónerinde dáp saz ásbabı hám onı atqarıw usılları jeke hám orkestr quramındağı toparlarda sheber rawajlanbaqta. Atqarıw ushın qaraqalpaq namaları dáp ásbabı ushın bir neshe kompozitorlar tárepinen qayta islenip, ámeliyatta qollanbaqta, bul bolsa óz náwbetinde jaslardıń kórkem ónerge bolğan qızıǵıwshılıǵın hám ıqlasın arttıradı.

References:

1. «Madaniyat va san'at soxasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi O'zbekiston respublikasi prezidentining 2022 yil 2 fevraldagi № ПК-112 sonli qarori.
2. Икромов И. Дойра дарслиги. Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент-1997, 78-bet.
3. Ikromov I., Lutfullayev A. «Musıqa» nashriyoti. Toshkent 2012-yil, 10-bet.
4. Пирназаров С.М. «Қарақалпақ театрының профессионаллыққа өтиўинде дәслепки адымлар (1930-1939)» Илмий мақола. «Илим ҳәм жәмийет» илмий мақолалар тўплами. 2023 й., 62-64-бетлар.
5. Мамутов П. Қорақалпоқ давлат кўғирчоқ театрининг ташкил қилиниши. Театрдаги ижодий жараёнлар ва изланишлар //Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 1-6.
6. Уразбаев Д, Пирназаров С. THE FIRST APPEARANCE OF POP PERFORMANCES AND ITS DEVELOPMENT OF WORLDWIDE DEVELOPMENT. Science and Education in Karakalpakstan. 2022 years. 95-96.
7. СМ Пирназаров, СБ Аяпов JIRAWSHILIQ KÓRKEM ÓNERI–BIR AKTYOR TEATRI MISALINDA. ПЕРЕКРЁСТОК КУЛЬТУРЫ, 2022.
8. К.Мухаммеддинов. "jirovchilik hunarining rivojida jumabay jirov bozorivning o`ziga xos hissasi haqida" ilimiy maqola "ilm fan qanoti" ilimiy maqolalar toplami. 2023 yil. 327-330 betler.
9. Алланбаев Р. О. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ //INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGY, HISTORY AND POLITICAL SCIENCE. – 2018. – С. 12-15.
10. Saidkhonov, Abdullo. "The Introduction and Popularization of the Era of Romanticism." Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science 4.6 (2023): 142-147.
11. ЖУМАБАЕВ А. ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ СРЕДСТВА ПРИ ИГРЕ НА ДУХОВЫХ ИНСТРУМЕНТАХ (МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ТРОМБОНЕ) //Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. – №. 8. – С. 58-65.